

OVERZICHTSVERSLAG RAADPLEGING OVER HET INITIATIEF “BOUWEN AAN EEN EUROPESE DATA- ECONOMIE”

Inleiding

Na de goedkeuring van de mededeling over het bouwen aan een Europese data-economie ([COM\(2017\) 9](#)) en het bijbehorende werkdocument ([SWD\(2017\) 2](#)) is het raadplegingsproces over de Europese data-economie, een brede dialoog met de belanghebbenden op dat gebied, van start gegaan. Het initiatief is erop gericht het optimale gebruik van digitale gegevens voor de economie en de samenleving te bevorderen. Het pakt de belemmeringen aan die de ontwikkeling van een Europese interne markt met vrij verkeer van gegevens verhinderen, alsmede de juridische kwesties in verband met de toegang tot en de overdracht van gegevens, de overdraagbaarheid van gegevens en de aansprakelijkheid in verband met voornamelijk niet-persoonsgebonden digitale gegevens die door machines zijn voortgebracht.

De belangrijkste activiteit in het kader van de raadpleging was de online openbare enquête die van 10 januari tot en met 26 april 2017 liep. Deze had betrekking op de verschillende onderdelen van de mededeling¹.

De **bijlage** bevat een meer gedetailleerde, kwalitatieve analyse van de ontvangen resultaten² en standpuntennota's. Een [samenvattend verslag](#) van deze raadpleging is al gepubliceerd; daarin staan voorlopige trends.

Ook zijn verscheidene horizontale en sectorspecifieke workshops gehouden, die zich richtten op ofwel een specifieke groep belanghebbenden, ofwel een bepaalde kwestie.

Dit overzichtsverslag is een samenvatting van de dialoog met de belanghebbenden.

Openbare raadpleging via internet

De geraadpleegde belanghebbenden waren ondernemingen van alle bedrijfsgroottes en uit alle sectoren, met inbegrip van fabrikanten en gebruikers van op internet aangesloten apparaten, exploitanten en gebruikers van onlineplatforms, gegevensmakelaars en bedrijven die op gegevens gebaseerde producten en diensten op de markt brengen. Overheidsinstanties, niet-gouvernementele organisaties, onderzoekers/onderzoeksinstituten en consumenten werden uitgenodigd om een bijdrage te leveren. De online-enquête heeft in totaal 380 reacties opgeleverd, waaronder 332 van bedrijven/organisaties, 6 van als zelfstandige werkzame personen en 42 van burgers. De meeste bijdragen kwamen van particuliere organisaties.

Daarnaast zijn zo'n 18 op zichzelf staande bijdragen (d.w.z. niet aangevuld met antwoorden op de vragenlijst) binnengekomen ([online beschikbaar](#)). De auteurs daarvan vertegenwoordigen nationale autoriteiten, bedrijven, nationale of Europese bedrijfsorganisaties, verenigingen van verzekeraars en de advocatuur in de EU en de VS. De meeste van deze bijdragen hebben betrekking op de verschillende onderdelen van de raadpleging, met een sterke nadruk op de toegang tot en de overdracht van gegevens.

¹ Parallel daaraan werd een openbare raadpleging georganiseerd over de algemene beoordeling van de toepassing van de productaansprakelijkheidsrichtlijn (85/374/EEG).

² <https://ec.europa.eu/eusurvey/publication/European-Data-Economy-Consultation>.

Het Europees Centrum voor politieke strategie (ECPS) heeft ook een [openbare hoorzitting gehouden over de Europese data-economie](#).

Workshops

De Europese Commissie heeft een aantal workshops gehouden over specifieke problemen in verband met de data-economie. Sommige waren niet-sectorespecifiek, terwijl andere gericht waren op een specifieke categorie van belanghebbenden of een specifieke sector ([meer informatie](#)). Hun bevindingen worden meegenomen in dit verslag, en in het kader van de resultaten van de onlineraadpleging geplaatst. De volgende workshops en evenementen zijn relevant voor het raadplegingsproces:

Niet-sectorespecifieke workshops

- Workshop over het overstappen tussen aanbieders van clouddiensten, 18.5.2017, [meer informatie](#)
- Workshop met vertegenwoordigers van de lidstaten over de problemen die zich voordoen met de data-economie, 31.5.2017, [meer informatie](#)
- Toegang tot en uitwisseling van gegevens: het echte effect op de bedrijfsmodellen van kmo's en start-ups, 29.5.2017, [meer informatie](#)
- Toegang tot en overdracht van gegevens, toegespitst op API's & industriële dataplatforms, 8.6.2017, [meer informatie](#)
- Workshop over de data-economie, digitale vergadering, 15-16.6.2017, [meer informatie](#)
- Toegang voor overheidsinstanties tot gegevens van algemeen belang in het bezit van commerciële bedrijven, 26.6.2017, [meer informatie](#)
- Aansprakelijkheid op het gebied van autonome systemen, geavanceerde robots en systemen die gebruikmaken van het "internet der dingen", 13.7.2017, [meer informatie](#)

Sectorspecifieke workshops

- EIP-AGRI workshop over het delen van gegevens 4-5.4.2017, [meer informatie](#)
- Datagerelateerde vraagstukken op het gebied van de werktuigbouwkunde (6.4.2017), medische hulpmiddelen (25.4.2017), de zakelijke dienstverlening (4.5.2017), de automobielsector — Gear2030 (10.5.2017), de toeleveringsketen van levensmiddelen en drank (1.6.2017), [meer informatie](#)
- Workshop over de transformerende kracht van toegang tot en hergebruik van gegevens voor slimme industrieën, 6.6.2017, [meer informatie](#)

Volgende stappen

In de in mei 2017 aangenomen mededeling over de tussentijdse evaluatie van de uitvoering van de strategie voor een digitale eengemaakte markt is aangekondigd dat de Commissie:

- uiterlijk in het najaar van 2017, afhankelijk van de effectbeoordeling, een wetsvoorstel zou doen over het samenwerkingskader inzake het vrije verkeer van gegevens in de EU, waarin de volgende beginselen worden opgenomen: het beginsel van vrij verkeer van gegevens, het beginsel van overdraagbaarheid niet-persoonsgebonden gegevens, ook wanneer van zakelijke diensten als clouddiensten wordt gewisseld, alsmede het beginsel van de beschikbaarheid van bepaalde gegevens voor officiële controle, ook wanneer die gegevens in een andere lidstaat zijn opgeslagen;
- in het voorjaar van 2018, op basis van een evaluatie van de bestaande wetgeving en na een effectbeoordeling, een voorstel zou doen over de toegankelijkheid en het hergebruik van openbare en door de overheid gefinancierde gegevens, en het probleem van gegevens in particulier bezit die van openbaar belang zijn, verder zou onderzoeken;

- eveneens verder zou onderzoeken of beginselen moeten worden vastgesteld om te bepalen wie aansprakelijk is in geval van schade die is veroorzaakt door data-intensieve producten;
- de noodzaak van optreden met betrekking tot de nieuwe thema's die in de mededeling van januari 2017 zijn aangewezen, zoals de gegevenstoegangsrechten, verder zou onderzoeken.

De raadpleging over de data-economie heeft het belang en de relevantie en het belang bevestigd van alle maatregelen die de Commissie in het vooruitzicht heeft gesteld.

Resultaten van het raadplegingsproces

Lokalisatie van data met het oog op opslag en/of verwerking (vrij verkeer van gegevens)

Het raadplegingsproces is nuttig gebleken voor het werk van de Commissie op het gebied van datalokalisatie en het vrije verkeer van gegevens. De resultaten voldoen ruimschoots aan de bruikbaarheidscriteria wat betreft het aantal en de diversiteit van de respondenten en de kwaliteit van hun antwoorden. Aangezien 88 % van de 380 respondenten bedrijven of organisaties zijn die hebben ingestemd met de bekendmaking van hun identiteit, was het mogelijk economische analyses van specifieke sectoren te maken. In combinatie met de resultaten van de gestructureerde dialoog met de lidstaten, kan hierdoor een evenwichtige visie worden gevormd.

Een aantal aspecten van datalokalisatiemaatregelen kunnen worden gekwantificeerd met behulp van de resultaten van de raadpleging. De meeste respondenten zijn op de hoogte van het bestaan van specifieke beperkingen die datalokalisatie met zich meebrengt; de meeste merkten op dat zij als organisatie verplicht zijn dergelijke beperkingen in acht te nemen.

Er bestaat een brede consensus onder de belanghebbenden over de gevolgen van datalokalisatie-eisen; slechts enkelen zien dergelijke gevolgen niet. Voor alle mogelijke categorieën geteste gevolgen vonden de meeste respondenten dat er veel gevolgen waren, gevolgd door “gemiddeld”. Enkelen spraken van weinig gevolgen. Wat de specifieke kenmerken betreft, bleken de belangrijkste gevolgen van datalokalisatie die voor de kosten, voor de lancering van een nieuw product of een nieuwe dienst en voor de toegang tot nieuwe markten te zijn. Het betreft dan voornamelijk administratieve kosten of kosten die voortvloeien uit dubbele uitgaven in verschillende EU-landen. Een grote meerderheid van de respondenten wijst op het terugkerende karakter van deze kosten, waarbij sommigen aangeven dat zij een bijzonder negatief effect hebben op startende en op kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's). Dat geldt voornamelijk voor de dubbele uitgaven. Start-ups en kmo's zullen niet kunnen concurreren met de gevestigde ondernemingen vanwege de extra kosten die het gevolg zijn van de dubbele uitgaven die zij moeten doen.

Meer dan de helft van de respondenten is van mening dat de datalokalisatieregels moeten worden opgeheven. De meeste kmo's zijn deze mening toegedaan, terwijl een zeer kleine minderheid voor het tegenovergestelde pleit. Daarnaast gevraagd, noemden de respondenten als rechtvaardiging voor lokalisatieregels: openbare veiligheid, wetshandhaving, bezorgdheid over vertrouwelijke gegevens en de noodzaak om hun onderaannemers te controleren (bv. onderaannemers die gegevensopslag/verwerkingsdiensten aanbieden).

De belanghebbenden hebben aangegeven dat de afschaffing van de bestaande datalokalisatieregels verschillende voordelen heeft. In de eerste plaats en in overeenstemming met het bovenstaande wezen zij op kostenverlagingen, met name gunstiger voorwaarden voor kmo's en start-ups die zaken doen in Europa. Zij voeren tevens aan dat een groter concurrentievermogen de bestaande marktverstoring zou corrigeren (bv. de zeer grote verschillen in serverprijzen in verschillende EU-landen). Een ander voordeel van het vrije verkeer van gegevens zou zijn dat de beveiliging van gegevens zou worden verbeterd, aangezien de aanbieders van bepaalde clouddiensten dan onmiddellijke veiligheidsupdates kunnen doen die de consumenten ten goede zouden komen, ongeacht hun locatie. Tot slot zijn sommige respondenten van mening dat de EU door het wegnemen van datalokalisatie een krachtig signaal aan de internationale gemeenschap zou geven, en het vrije verkeer van gegevens in de hele wereld zou bevorderen.

Uit de raadpleging kwam tevens de stand van zaken met betrekking tot grensoverschrijdende data-activiteiten naar voren. Iets meer dan de helft van de respondenten verwerken reeds op meerdere locaties in de EU gegevens en/of slaan gegevens op meerdere locaties in de EU op. Uit een sectorspecifieke analyse blijkt dat grensoverschrijdende gegevensverwerking en -opslag veel meer voorkomt bij financiële diensten

en minder in de publieke sector, terwijl deze cijfers voor IT-ondernemingen en de maakindustrie vergelijkbaar zijn met het algemene gemiddelde. Op de vraag waarom de respondenten gegevens in verschillende EU-landen verwerken en opslaan, is het meest voorkomende antwoord: “algemene operationele redenen”. Sommige klanten, overwegend die van IT-diensten zoals cloudcomputing, eisen dat hun gegevens ter plaatse worden opgeslagen en verwerkt. De voornaamste redenen hiervoor zijn de onzekerheid over de rechtmatigheid van de opslag van gegevens in het buitenland, de perceptie van datalokalisatieregels of de onbekendheid met de bestaande EU-regels.

Wetgevingsinstrumenten werden door een meerderheid als meest geschikte maatregel beoordeeld om beperkingen in verband met datalokalisatie te verhelpen, gevolgd door richtsnoeren inzake de opslag/verwerking binnen de EU en het transparanter maken van de beperkingen. Andere opties waren aanzienlijk minder populair. Een aantal respondenten zei het een goed idee te vinden een wetgevingsinstrument te combineren met een transparantieregeling voor de bestaande beperkingen van datalokalisatie.

Buiten de onlineraadpleging heeft de Commissie drie gestructureerde dialogen met de EU-landen gehouden om de huidige datalokalisatieregels en de achtergrond daarvan te bespreken, alsmede kwesties die mogelijk moeten worden aangepakt vóór de toepassing van het beginsel van het vrije verkeer van gegevens (zoals de veiligheid van de gegevens en de beschikbaarheid van gegevens voor regelgevingsdoeleinden). Er zijn ook bilaterale bijeenkomsten georganiseerd met verschillende EU-landen. Uit de gestructureerde dialoog kwam een algemene consensus naar voren over de noodzaak van een vrij verkeer van gegevens binnen de EU, als het de bedoeling is Europa tot een data-economie om te vormen. De eerste dialoog was gericht op het in kaart brengen van de belangrijkste voordelen en uitdagingen op het gebied van datamobilititeit binnen de EU.

De belangrijkste voordelen en kansen die werden genoemd, waren:

- economische groei;
- meer concurrentie en innovatie in de EU;
- beter “grensoverschrijdend” gebruik van overheidsdiensten;
- bevordering en stimulering van de juridische duidelijkheid in de EU.

De belangrijkste problemen en bedreigingen waren:

- gebrek aan wederzijds vertrouwen;
- de juridische onzekerheid van de toepasselijke voorschriften.

Deze bevindingen sluiten nauw aan bij de conclusies van de online openbare raadpleging, waarin tevens werd gewezen op de problemen van juridische onzekerheid en gebrek aan vertrouwen.

De tweede gestructureerde dialoog was een gelegenheid om van gedachten te wisselen over de huidige juridische kaders van de EU voor vrij verkeer van gegevens en om zich nader te beraden op de tot dusver in dat verband geïdentificeerde datalokalisatiemaatregelen. Over het algemeen vonden de deelnemers het heel moeilijk door alle bestaande rechtsinstrumenten heen te navigeren. Sommige deelnemers hebben aangegeven dat de beperkingen door datalokalisatie die zij in hun land aantreffen, juridisch onduidelijk waren en dat het doel daarvan niet duidelijk was geformuleerd, waardoor de evenredigheidstoets moeilijk wordt. Dit draagt bij tot de stelling dat juridische onzekerheid in belangrijke mate bijdraagt aan problematische datalokalisatiebeperkingen.

Naar aanleiding van de openbare raadpleging zijn 112 standpuntnota's ingediend. In bijna alle nota's die een standpunt innemen over datalokalisatie, wordt de Commissie verzocht een voorstel voor een verordening in te dienen waarin het vrije verkeer van gegevens in wetten wordt vastgelegd, zodat de rechtsonzekerheid wordt weggenomen.

Toegang tot en hergebruik van gegevens

Wanneer de resultaten van de raadpleging worden vergeleken met eerdere aanwijzingen³, lijkt het erop dat ondernemingen zich meer bezighouden met het uitwisselen van gegevens. Meer dan de helft van de respondenten geeft aan op de een of andere manier afhankelijk te zijn van door derden geproduceerde gegevens. Driekwart van de respondenten delen hun gegevens tot op zekere hoogte. De meeste geven gegevens alleen door binnen dezelfde economische groep of aan een onderaannemer. Ongeveer een derde van hen deelt gegevens op ruimere schaal, hetzij op basis van relatief open hergebruiksvoorwaarden of tegen betaling van een licentievergoeding.

Gevraagd naar de belemmeringen voor de uitwisseling van gegevens, rapporteert iets meer dan de helft van de respondenten geen problemen te ondervinden bij het verkrijgen van gegevens van andere ondernemingen. Toch zegt bijna de helft van de bedrijven die gegevens gebruiken, problemen te hebben ondervonden bij het toegang krijgen tot gegevens die in het bezit zijn van anderen. Ongeveer een derde van de respondenten denkt dat noch het mededingingsrecht, noch wetgeving inzake oneerlijke contractvoorwaarden of oneerlijke handelspraktijken volledig tegemoet komt aan deze problemen. De bezorgdheid over een eerlijke toegang tot gegevensbronnen lijkt bijzonder sterk in de auto-onderdelenmarkt. Grote ondernemingen zijn echter van mening dat het mededingingsrecht een adequate oplossing biedt voor de problemen in verband met het misbruik van een dominante marktpositie.

De houders van gegevens hebben het gevoel dat hun investeringen in gegevensverzameling (capaciteiten) goed worden beschermd, met name via de databankenrichtlijn en de richtlijnen inzake de bescherming van bedrijfsgeheimen, en dat geen extra regulering nodig is.

Gevraagd naar hun standpunt over de toekomstige ontwikkeling van de data-economie, zijn vrijwel alle belanghebbenden het eens met de doelstelling van de Commissie om meer gegevens beschikbaar te stellen voor hergebruik.

De meeste belanghebbenden pleiten echter voor voorzichtigheid wat betreft eventuele maatregelen van de Commissie om meer gegevens beschikbaar te stellen voor hergebruik.

Zij betogen dat de waardeketens en bedrijfsmodellen, die gebaseerd zijn op het gebruik van gegevens, uitermate divers zijn, waardoor het moeilijk is om voor iedereen bruikbare oplossingen te bedenken. De lidstaten, bijeen tijdens een speciale workshop, deelden dit standpunt eveneens. Vrijwel alle ondernemingen en bedrijfsorganisaties denken dat de contractvrijheid moet prevaleren. Dit zou ertoe moeten bijdragen dat individuele oplossingen worden gekozen waarmee aan de concrete behoeften van een bepaald zakelijk plan wordt voldaan. Contracten zouden gebaseerd moeten zijn op vertrouwen, hetgeen onmisbaar is bij het delen van gegevens. Eén aspect van het opbouwen van vertrouwen is transparantie over de vraag hoe de gegevens worden verwerkt en opgeslagen, en voor welke doeleinden zij worden gebruikt. Houders van gegevens moeten er ook zeker van zijn dat de zakenpartner voldoet aan de wetgeving inzake gegevensbescherming en beantwoordt aan passende normen inzake cyberbeveiliging. Bedrijven moeten er tot slot voor zorgen dat investeringen in capaciteiten (met name in machines, instrumenten of toestellen met ingebouwde sensoren die met het internet der dingen zijn verbonden) kunnen worden terugverdiend, en zij moeten commercieel gevoelige informatie beschermen.

Veel belanghebbenden merkten tijdens de vergaderingen en workshops op dat de kernvraag in B2B-data-uitwisseling niet zozeer is welke entiteit enigerlei "eigendomstitel" van de gegevens heeft, maar hoe de toegang ertoe is georganiseerd. Een nota van het Europees Centrum voor politieke strategie en input vanuit de academische wereld vormden een krachtige ondersteuning van dit standpunt. Beide voerden aan dat er een beleidskeuze moet worden gemaakt tussen het creëren van eigendomsrechten op de gegevens en het verder openstellen van de toegang tot de gegevens.

³ Zie werkdocument van de diensten van de Commissie (SWD(2017)2) bij de mededeling "Bouwen aan een Europese data-economie", COM(2017)9 final, blz. 14.

Het idee van een recht om vergunningen te verlenen voor het gebruik van de gegevens van met sensoren uitgeruste machines, instrumenten en toestellen wordt dus met scepsis ontvangen wanneer dat recht uitsluitend wordt toegekend aan hetzij de oorspronkelijke fabrikant, hetzij de gebruiker van met sensoren uitgeruste machines, instrumenten of toestellen. De belanghebbenden achten het onwaarschijnlijk dat het doel dat met dat recht wordt nagestreefd, nl. om de verhandelbaarheid van gegevens te vergemakkelijken, kan worden bereikt door dat recht te versterken. Deze mogelijke weg voorwaarts zou integendeel de feitelijke controle over de toegang tot gegevens door de houder ervan versterken, hetgeen zou leiden tot rechtsonzekerheid bij de toepassing in de praktijk, wat weer zou leiden tot extra juridische transactiekosten. Overigens werd het idee om een licentie te verlenen voor het gebruik van gegevens, welke licentie wordt gedeeld tussen de oorspronkelijke fabrikant en de gebruiker van met sensoren uitgeruste machines, instrumenten of toestellen, relatief gunstig beoordeeld. Met name de vertegenwoordigers van kmo's ondersteunen een dergelijke oplossing.

Over het algemeen dachten de respondenten vrij positief over een verplichting voor de houders van gegevens om bepaalde gegevens in licentie te geven op eerlijke, redelijke en niet-discriminerende voorwaarden (FRAND). Overigens heeft een derde van de respondenten — met name ondernemingen die houder zijn van gegevens — grote bezorgdheid geuit over deze oplossing.

De “technische” weg vooruit, d.w.z. het stimuleren van het gebruik van interfaces voor applicatieprogrammering (application programming interfaces – API's) ontving de meeste steun. Zoals een aanzienlijk aantal respondenten opmerkte, zijn API's evenwel slechts instrumenten voor het delen van gegevens en worden zij gebruikt wanneer ondernemingen die houder zijn van gegevens al hebben besloten om gegevens te delen.

Ongeveer de helft van de respondenten steunde de andere voorgestelde wegen vooruit die in de online-vragenlijst stonden vermeld (richtsnoeren over EU-wetgeving, standaardcontractvoorwaarden in combinatie met de aanbevolen standaardcontractvoorwaarden). Een zekere mate van steun voor zachte maatregelen zoals modelcontractvoorwaarden om de transactiekosten voor kleinere deelnemers lager te houden, kwamen op de speciale workshop voor kmo's naar voren. De richtsnoeren van de Europese Commissie betreffende de toegang tot en het delen van gegevens ontvingen aanzienlijke steun tijdens de workshop over de data-economie tijdens de Digitale Vergadering 2017. Deze oplossingen worden door een aantal respondenten met scepsis bekeken, omdat zij voor sommigen niet doeltreffend genoeg zijn, terwijl zij naar de mening van anderen te ver gaan. In het bijzonder ten aanzien van standaardregels voor contracten in B2B-situaties, die echter niet-bindend zijn, gekoppeld aan een controlemechanisme tegen oneerlijkheid, was de reactie verdeeld, waarbij evenveel mensen deze oplossing ondersteunden als het ermee oneens waren.

In termen van sectorspecifieke situaties, ondersteunden de deelnemers aan de Digitale Vergadering en de workshop voor kmo's het idee van het scheppen van testomgevingen.

Pleidooien voor marktinterventie waren het sterkst ten aanzien van de toegang tot voertuiggegevens en gegevens afkomstig uit een slimme-landbouwomgeving:

— Wat betreft de toegang tot voertuiggegevens zijn de standpunten van de belanghebbenden zeer uitgesproken. De oorspronkelijke fabrikanten noemen verschillende redenen waarom derde partijen moeten worden verplicht om toegang te krijgen tot gegevens via een externe server, in plaats van rechtstreeks vanuit het voertuig. De belangrijkste daarvan houden verband met de veiligheid en de beveiliging van de auto. Belanghebbenden uit de markt voor onderdelen (met inbegrip van, maar niet beperkt tot de onderdelenmarkt voor auto's) zijn ernstig bezorgd over de blijvende levensvatbaarheid van bestaande bedrijfsmodellen en over de mogelijkheden voor de ontwikkeling van geheel nieuwe bedrijfsmodellen. Tijdens de workshops gewijd aan kmo's en slimme industrie, was deze sector sterk voorstander van regelgevend optreden.

— In de landbouwsector was 77 % van de deelnemers aan een workshop van het Europees innovatiepartnerschap (EIP-AGRI) van oordeel dat de gegevensproducent (de landbouwer, het

levensmiddelenbedrijf, enz.) het recht moet hebben om te bepalen wie toegang moet hebben tot de geproduceerde gegevens.

Bedrijven in de sector dienstverlening en reparatie vrezden verstoring als gevolg van de commercialisering van met het internet der dingen verbonden industriële en huishoudelijke apparaten. Volgens hen zouden oorspronkelijke fabrikanten in de verleiding kunnen komen om dienstenovereenkomsten aan te passen omdat zij beschikken over een betere kennis van de behoeften van klanten als gevolg van de feedback van dergelijke apparaten.

Het idee om toegang te geven tot gegevens die door bedrijven worden bewaard voor overheden, ten behoeve van overheidsbeleid, werd ook relatief gunstig ontvangen, met name ten aanzien van het hergebruik voor duidelijk omschreven doeleinden (risicopreventie in de volksgezondheid, toegang door bureaus voor de statistiek of voor met overheidsgeld gefinancierd wetenschappelijk onderzoek). Een derde van de respondenten was het hier echter volledig mee oneens. Veel ondernemingen voerden aan dat die toegang tot gegevens op billijke wijze moet worden gecompenseerd, rekening houdend met de investering in gegevensverzameling of aanpassingen die noodzakelijk zijn voordat de gegevens kunnen worden gebruikt door openbare instanties (bv. de omzetting van gegevens in de relevante formulieren, het anonimiseren van persoonsgegevens of vertrouwelijke bedrijfsinformatie).

Aansprakelijkheid

Met dit deel werd getracht informatie te verzamelen betreffende buitencontractuele en contractuele uitdagingen op het gebied van aansprakelijkheid in verband met producten en diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica in de context van het internet der dingen (IoT - Internet of Things). Er werden verscheidene instrumenten gebruikt (studies, workshops, online openbare raadpleging), maar verdere raadpleging wordt nodig geacht.

Hoewel er over het algemeen weinig enthousiasme is voor het wijzigen van de huidige aansprakelijkheidsregeling, beschouwen enkele belanghebbenden, vooral aan consumentenzijde, een revisie als nuttig en noodzakelijk.

De overgrote meerderheid van de producenten die deelnamen aan de raadpleging waren zich niet bewust van specifieke problemen, noch hadden zij moeilijkheden ondervonden in verband met aansprakelijkheid betreffende IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica. Slechts enkelen hadden problemen ondervonden met de indeling onder producten of diensten, van IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica, of hadden belangrijke problemen op dit gebied ondervonden.

Slechts enkele consumenten die deelnamen, hadden schade geleden. De belangrijkste kwesties die in de door consumentenorganisaties en advocatenkantoren toegezonden standpuntnota's worden genoemd, zijn de moeilijkheden die een consument ondervindt wanneer hij wil aantonen dat een product gebrekkig is, en daarbij oorzakelijk verband tussen het gebrek en de schade wil leggen, waardoor hij gedwongen wordt een beperkte definitie van schade toe te passen. Deze nota's wijzen ook op het probleem van het bewijs dat de software niet de veiligheid biedt die consumenten mogen verwachten.

Met betrekking tot de soorten schade die niet onder de huidige productaansprakelijkheidsrichtlijn vallen, noemden zeer weinig respondenten "schade door gemiste kansen" of "zuiver economische schade". Als gevolg van het beperkte aantal reacties was er geen duidelijk bewijs van het typische verliesbedrag.

Over het algemeen lijkt schade in verband met IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica zeer zeldzaam. Dit kan het geval zijn omdat de IoT-producten en -diensten nieuw zijn voor de consumenten en een lage marktpenetratie hebben.

Gezien de beperkte ervaring met feitelijke gevallen van schade in het kader van IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica, ontstaat geen duidelijk beeld van wie aansprakelijk moet worden gesteld wanneer dergelijke producten en diensten te kort blijken te schieten. Een gelijk aantal respondenten is voorstander van hoofdelijke aansprakelijkheid van alle partijen die bijdragen tot een product, individuele aansprakelijkheid van de producent van elk onderdeel of aansprakelijkheid van de eindproducent/degene die het systeem heeft geïntroduceerd.

Sommige consumentenorganisaties verklaarden dat, aangezien het voor eindgebruikers uiterst moeilijk kan zijn om vast te stellen welk onderdeel van een slim systeem was uitgevallen, zij in staat moeten zijn om hun vorderingen tot schadevergoeding naar de eindproducenten te sturen. Sommige respondenten pleitten voor nieuwe risicobeheersregelingen om de algemene voordelen voor de samenleving te maximaliseren en de totale kosten tot een minimum te beperken.

De standpunten over de geprefereerde aansprakelijkheidsregeling zijn verdeeld. Sommige respondenten gaven aan dat de aansprakelijkheid in verband met IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica op adequate wijze kan worden aangepakt door middel van contracten, terwijl evenveel respondenten het tegenovergestelde standpunt innemen. Veel anderen waren van mening dat contractuele oplossingen het probleem in ieder geval gedeeltelijk konden oplossen. Van de 50 standpuntnota's waarin aansprakelijkheid aan de orde is gekomen, werd er in 32 gesteld dat het huidige aansprakelijkheidskader volstaat om het hoofd te bieden aan de uitdagingen van nieuwe technologieën zoals het internet der dingen en autonome systemen. In acht nota's werd verzocht om herziening van het huidige kader, en in de overige werd de aansprakelijkheid aan de orde gesteld zonder dat werd geconcludeerd dat een herziening nodig is.

Uit andere workshops en studies werden enkele aanvullende bevindingen naar voren gebracht:

- Het is moeilijker (en misschien minder zinvol) om een onderscheid te maken tussen diensten en producten wanneer daarbij technologieën zoals het internet der dingen, autonome systemen en geavanceerde robots zijn betrokken. Dit maakt het moeilijk om de wetgeving te interpreteren en toe te passen, met name omdat er wel EU-wetgeving inzake productaansprakelijkheid bestaat, maar niet inzake dienstenaansprakelijkheid. Het is bijvoorbeeld onduidelijk in hoeverre software of digitale gegevens (los van een materiële drager) in de hele EU kunnen worden beschouwd als een "product", of hoe een complex aanbod, met zowel product- als softwarecomponenten, eventueel van verschillende fabrikanten, moet worden beoordeeld.
- Een andere kwestie houdt verband met de begrippen "gebrek" en "veiligheid" van producten, die traditioneel met de veiligheidsverwachtingen van de gebruiker verbonden zijn. Hoe meer er is gedaan om te zorgen voor veiligheid, des te minder prestatie- of functionele problemen kunnen ontstaan tijdens de levensduur van het product. Hoe moet dit worden beoordeeld in het geval van autonome systemen en geavanceerde robots, wanneer een product (of een met een product verband houdende dienst) begint zich op onvoorspelbare, potentieel riskante wijze te gedragen? Tegenwoordig houdt het probleem veiligheid ook verband met de veranderende rol van gebruikers van producten en diensten, omdat zij nu systemen helpen in stand te houden en te ontwikkelen door bijvoorbeeld hun software te updaten of door producten en toepassingen te "trainen". De richtlijn inzake radioapparatuur heeft onder meer betrekking op problemen in verband met innovatie-uitdagingen die te maken hebben met de interconnectiviteit en de interoperabiliteit van producten of systemen.
- Bij samengestelde, complexe technologieën waarin producten en diensten worden gecombineerd, kan het moeilijk zijn in geval van schade de aansprakelijkheid te achterhalen (d.w.z. het bestaan aan te tonen van een gebrek en van het verband tussen de schade en dat gebrek). In het kader van robotica en het internet der dingen kan deze complexiteit de bescherming van de consument ondermijnen.

- Voorts moet worden erkend dat er aanvullende wetten bestaan die betrekking hebben op aansprakelijkheid in een bepaald ecosysteem, zoals de wetten inzake drones of verkeersregels voor zelfrijdende auto's. Dit kan leiden tot een versplintering van de benadering van de aansprakelijkheid in de verschillende EU-lidstaten.

Uit de resultaten van de betrokkenheid van belanghebbenden per sector – de automobielsector, de bedrijfsdienstverlening, de toeleveringsketen voor voeding en dranken, de machinebouw en de sector medische hulpmiddelen – is gebleken dat de overgrote meerderheid van de belanghebbenden (39 van de 40 deelnemende organisaties en 6 van de 9 bedrijven) van mening is dat het huidige aansprakelijkheidskader voldoende is om met nieuwe technologieën zoals IoT-producten en -diensten, autonome systemen en geavanceerde robotica om te gaan.

Hoewel het belang van aansprakelijkheidskwesties wordt erkend, is de vooruitgang op dit gebied in de afzonderlijke EU-lidstaten zeer verschillend. Hun belangrijkste boodschap was dat een initiatief op Europees niveau verder zou moeten worden besproken en dat er zorgvuldig over zou moeten worden nagedacht alvorens zij enige wijziging van het bestaande wetgevingskader zouden overwegen. Verdere analyse van de situatie moet prioriteit krijgen, evenals de ondersteuning, soms via juridisch advies en juridische verduidelijking, van innovatieve ondernemingen die al deze nieuwe obstakels al eens als rechtsonzekerheid zijn tegengekomen. Bovendien hebben sommige EU-landen de Commissie aangemoedigd om buiten het strikte beleidskader van het sectoraal beleid te denken — zoals werd gedaan voor op internet aangesloten auto's — en de vraag van de aansprakelijkheid als een horizontaal vraagstuk te beschouwen.

Overdraagbaarheid van niet-persoonsgebonden data, interoperabiliteit, normen

Portabiliteit

Ongeveer een kwart van de respondenten die deelnamen aan de openbare onlineraadpleging waren ontevreden over de voorwaarden waaronder zij gegevens kunnen overdragen. Ongeveer een derde van de respondenten zegt moeilijkheden te hebben ondervonden met de portabiliteit van gegevens. De antwoorden van de kmo's geven echter een ander beeld te zien. De meeste kmo's onder de respondenten die van aanbieder van clouddiensten wilden wisselen, rapporteerden daarbij problemen te hebben ondervonden. De meesten noemden de mogelijkheid van het meenemen van niet-persoonsgebonden gegevens als een belangrijke factor. Over het algemeen zijn de respondenten van alle categorieën het erover eens dat er maatregelen moeten worden genomen om de portabiliteit van niet-persoonsgebonden gegevens te vergemakkelijken. Zij voorzien dat dit in de toekomst een probleem kan worden.

Veel respondenten staan positief tegenover de mogelijkheid voor de Commissie om op beginselen gebaseerde rechten op gegevensportabiliteit in te voeren wanneer van cloudprovider wordt gewisseld, ook de respondenten uit bedrijfssectoren als vervoer, energie en nutsvoorzieningen. Respondenten uit de financiële sector en de academische wereld waren voorzichtig positief. Sommige landen, waaronder Frankrijk en Estland, toonden belangstelling voor de invoering van wettelijke rechten op portabiliteit.

Belanghebbenden uit de cloudgemeenschap hebben tevens hun mening gedeeld tijdens een workshop over overstappen tussen aanbieders van clouddiensten. De belangrijkste aangehaalde technische problemen waren een gebrek aan normalisatie voor de portabiliteit van applicaties, problemen met dataformaten, moeilijkheden bij het identificeren en exporteren van gegevens en metagegevens, en de tijd die naar schatting nodig is voor de verwerving en overdracht van gegevens. De voornaamste aangehaalde juridische belemmeringen waren de bezorgdheid over gegevensbescherming, het gebrek aan exitplannen en de bewaarperiode van de gegevens. De economische aspecten zijn ook van belang voor de gebruikers, die vaak

alle kosten voor het wisselen van aanbieder van clouddiensten dragen. De deelnemers waren over het algemeen positief over de invoering van een wettelijk EU-recht. Bovendien wezen zij op de mogelijkheid van de ontwikkeling van gedragscodes voor het bedrijfsleven en op het zorgen voor de transparantie van API's.

Over de invoering van algemene (d.w.z. niet cloudspecifieke) portabiliteitsrechten stellen veel respondenten voor eerst na te gaan hoe dat recht op overdraagbaarheid, dat bij artikel 20 van de algemene verordening gegevensbescherming is ingevoerd, in de praktijk wordt toegepast. Veel respondenten verwijzen naar de moeilijkheid om niet-persoonsgebonden gegevens en persoonsgegevens uit elkaar te houden. In reactie op dit meer algemene recht, zeggen vele respondenten uit grote bedrijven en organisaties dat de invoering van gegevensportabiliteit het best kan worden overgelaten aan de contractuele of technische oplossingen en de door de sector aangevoerde werkzaamheden op het gebied van normering, alsmede aan de vaardigheidsontwikkeling voor startups en kmo's.

Veel respondenten concentreren zich op de "business-to-consumer" (B2C)-aspecten van overdraagbaarheid van gegevens, hoewel de mededeling "Bouwen aan een Europese data-economie" zich duidelijk richt op B2B-aspecten. Dit kan worden verklaard doordat het publieke debat rond kwesties in verband met portabiliteit zich concentreert op het consumentenaspect.

Bovendien kan de houding ten aanzien van gegevensportabiliteit van sector tot sector uiteenlopen. Deelnemers aan de workshop van april 2017 zeiden dat de gegevensportabiliteit een essentieel en kosteloos kenmerk van alle platforms zou moeten zijn, zodat producenten hun gegevens kunnen overbrengen naar concurrerende of verschillende platforms.

Interoperabiliteit en normen

Interoperabiliteit is een nijpend probleem voor veel van de respondenten van de online gehouden openbare raadpleging, en er bestaat een consensus over de noodzaak van interoperabiliteitsnormen.

De meeste cloudebruikers onder de respondenten geven de voorkeur aan oplossingen die in overeenstemming zijn met normen, en over het algemeen ook aan open normen. Er zijn talrijke voorbeelden genoemd van normen die relevant zijn voor cloudcomputing, met inbegrip van normen inzake toegankelijkheid, gegevensformaten, cloudbeveiliging, gegevensbescherming en API's. De voornaamste redenen voor het vragen om oplossingen die in overeenstemming zijn met de normen zijn veiligheid, gegevensbescherming en bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Van alle technische maatregelen ter vergemakkelijking van de toegang tot de gegevens en de vindbaarheid, kregen de gemeenschappelijke metadataschema's de hoogste prioriteit. De meeste respondenten zouden liever de bestaande normen verbeteren dan nieuwe normen vaststellen, maar velen verwelkomen ook de aanbevelingen om hun prioriteiten uit te voeren. Wat wettelijke instrumenten betreft, kiezen de meeste respondenten voor richtsnoeren, met een EU-verordening en ondersteunende acties als volgende keuze.

Afgaande op de opmerkingen die zijn gemaakt in de open ruimte in de vragenlijst en op de ontvangen standpuntnota's, zijn velen van mening dat het aan het bedrijfsleven moet worden overgelaten om normen te ontwikkelen, of dat de Commissie naar de lopende werkzaamheden inzake normen moet kijken (zowel sectoroverschrijdende als sectorspecifieke) alvorens verdere maatregelen te nemen. Veel respondenten geven de voorkeur aan technische oplossingen voor kwesties op het gebied van de data-economie boven juridische of beleidsmatige oplossingen. De resultaten van de belanghebbenden uit de verschillende sectoren laten eenzelfde beeld zien.